OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

Kriminaalipolitiikka- ja rikosoikeusosasto
Lainsäädäntöneuvos Mirja Salonen

12.4.2021

Eduskunnan lakivaliokunnalle

HALLITUKSEN ESITYS EDUSKUNNALLE LAIKSI VÄLIAIKAISISTA TOIMISTA RANGAISTUSTEN TÄYTÄNTÖÖNPANOSSA JA TUTKINTAVANKEUDEN TOIMEENPANOSSA COVID-19-EPIDEMIAN JOHDOSTA (HE 44/2021 vp)

Oikeusministeriö toteaa otsikkoasiassa kunnioittavasti seuraavan:

Ehdotetun lain tausta ja tavoitteet

Koronavirusepidemia on vaikuttanut merkittävästi Rikosseuraamuslaitoksen toimintaan. Rikosseuraamuslaitos yhdessä vankien terveydenhuollosta vastaavan Vankiterveydenhuollon yksikön kanssa on tehnyt kattavia torjuntatoimia vankiloissa. Oikeusministeriö on lisäksi vankeuslain nojalla antanut useita asetuksia, joiden avulla sakon muuntorangaistukseen ja enintään kuuden kuukauden vankeusrangaistukseen tuomittujen rangaistusten täytäntöönpanoa on voitu rajoittaa. Tämän avulla on vähennetty vankiloissa olevien vankien määrää, ja näin saavutettavalla väljyyden lisäämisellä saatu ehkäistyä koronaviruksen leviämistä vankiloiden sisällä. Heti epidemian alussa huhtikuussa 2020 säädettiin laki sakon muuntorangaistuksen ja ehdottoman vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon väliaikaisesta rajoittamisesta (194/2020). Laissa kiellettiin tietyt edellytykset täyttävien sakon muuntorangaistusten ja vankeusrangaistusten täytäntöönpano asetuksia laajemmin 31.7.2020 saakka. Vankeusrangaistusten täytäntöönpanon rajoittaminen ei kuitenkaan epidemian pitkityttyä ole kestävä keino hallita tilannetta, sillä siirretyt vankeusrangaistukset aiheuttavat ruuhkautumista täytäntöönpanossa.

Koronavirusepidemia on osoittanut, ettei voimassa olevassa lainsäädännössä ole riittävästi varauduttu tämänkaltaisiin tartuntatautitilanteisiin ja sellaisten mahdollisesti aiheuttamiin haasteisiin

Postiosoite
Postadress
Oikeusministeriö
PL 25
FI-00023 Valtioneuvosto
Finland

Käyntiosoite
Besöksadress
Eteläesplanadi 10
00130 Helsinki
Finland

Puhelin
Telefon
0295 16001
Internat.
+358 295 16001

Faksi
Fax
09 160 67730
Internat.
+358 9 160 67730

S-posti, internet
E-post, internet
oikeusministerio@om.fi
www.oikeusministerio.fi
www.justitieministeriet.fi

rangaistusten täytäntöönpanossa. Myöskään valmiuslaissa ei ole huomioitu rangaistusten täytäntöönpanoa. Vaikka erilaisia toimia on Rikosseuraamuslaitoksessa tehty viruksen leviämisen torjumiseksi, ei epidemian pitkityttyä kuitenkaan voida pitää kestävänä tilannetta, jossa sillä ei ole toimintansa tukena riittävän selkeää lainsäädäntöä, johon nojaten epidemian leviämistä voidaan torjua ja samalla huolehtia rangaistusten turvallisesta ja asianmukaisesta täytäntöönpanosta. Vankeuslain 1 luvun 3 §:n 2 momentissa on asetettu yleinen velvoite siitä, että vankeus on pantava täytäntöön siten, että täytäntöönpano on turvallista yhteiskunnalle, henkilökunnalle ja vangeille. Tämän perustavanlaatuisen turvallisuutta koskevan velvoitteen toteutumisesta on voitava pitää kiinni myös koronavirusepidemian kaltaisessa poikkeuksellisessa tilanteessa.

Vankien terveydentila on usein keskimääräistä väestöä heikompi. Vangeilla on paljon perussairauksia, kuten astmaa, sydän- ja verenkiertoelimistön sairauksia sekä maksa- ja haimasairauksia, jolloin virustartunnan vaikutus yksittäisten vankien terveyteen voi olla suuri. Useissa muissa maissa koronavirus on päässyt leviämään laajamittaisesti vankiloissa, eikä vastaavaa taudin leviämistä voida sulkea pois Suomessakaan. Tämän vuoksi on tarpeen säätää eräistä väliaikaisista toimista, joilla taudin leviämistä voidaan rangaistusten täytäntöönpanossa ehkäistä ja samanaikaisesti varmistaa rangaistusten turvallinen ja asianmukainen täytäntöönpano. Oikeasuhtainen ja tarkkarajainen lainsäädäntö turvaa myös vankien ja tutkintavankien oikeuksien toteutumista.

Vankiloiden toiminnan lisäksi koronavirusepidemia on vaikeuttanut myös yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanoa. Erityisesti yhdyskuntapalvelun täytäntöönpano on vaikeutunut, kun palvelupaikkoja on monin paikoin tautitilanteen huononnuttua suljettu. Voimassa olevassa lainsäädännössä ei ole mahdollisuutta rajoittaa yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanoa samalla tavoin kuin on tehty vankeusrangaistusten osalta. Esityksessä ehdotetaankin tämän vuoksi, että oikeusministeriö voisi asetuksella rajoittaa tarvittaessa yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanoa koronavirusepidemian vuoksi.

Ehdotetun lain sisältö

Vankiloita koskevat säännökset

Lain mukaan Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö voisi päättää vankilan tai sen osaston erilaisten toimintojen, vankien tapaamisten ja vankien poistumislupien rajoittamisesta tai keskeyttämisestä epidemian leviämisen estämiseksi. Tällainen päätös voitaisiin tehdä, jos on ilmeistä, että epidemian leviämisen estämiseksi jo toteutetut, vankeuslain, tutkintavankeuslain ja tartuntatautilain mahdollistamat toimenpiteet eivät ole riittäviä taudin leviämisen estämiseksi ja sen

varmistamiseksi, että vankeuden täytäntöönpano on turvallista yhteiskunnalle, henkilökunnalle ja vangeille. Päätöksen tekemisen edellytyksenä olisi lisäksi, että Vankiterveydenhuollon yksikkö olisi arvioinut epidemiatilanteen ylittäneen tietyn kynnyksen sillä alueella, jossa vankila sijaitsee. Vaihtoehtoisesti päätös voitaisiin tehdä, jos kyseisessä vankilassa olisi jo ilmennyt tartuntoja, ja Vankiterveydenhuollon yksikkö arvioisi tartuntojen aiheuttavan merkittävän riskin uusien tartuntojen leviämiseen. Rajoitus- tai keskeyttämistoimenpiteiden käyttöönotto edellyttäisi, että ne olisivat välttämättömiä.

Laissa säädettäisiin siitä, millaisia toimintoja, tapaamisia ja poistumislupia voitaisiin rajoittaa tai keskeyttää. Esimerkiksi lapsen tapaamisia ei voitaisi lain nojalla rajoittaa tai keskeyttää. Valvottuja tapaamisia puolestaan voitaisiin rajoittaa, mutta niitä ei voitaisi kokonaan keskeyttää. Vankilan perustoiminnot, kuten vankien ulkoilu, olisi kokonaan suljettu pois mahdollisten rajoitusten piiristä. Laissa säädettäisiin myös muun muassa siitä, että jos tapaamisia tai poistumislupia on rajoitettu tai ne on keskeytetty kokonaan, tulisi vangeille sallia tavanomaista joustavammin yhteydenpito vankilan ulkopuolelle videoyhteyden tai muun soveltuvan teknisen yhteydenpitotavan välityksellä.

Yhdyskuntaseuraamuksia koskevat säännökset

Ehdotetun lain mukaan oikeusministeriö voisi rajoittaa asetuksella yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanon aloittamista, jos se olisi epidemian johdosta rangaistuksen asianmukaisen täytäntöönpanon turvaamiseksi välttämätöntä. Asetuksen voimassa ollessa voitaisiin myös lykätä tai keskeyttää jo täytäntöönpanossa olevia yhdyskuntaseuraamuksia koronavirusepidemian vuoksi.

Ehdotettavan lainsäädännön oikeasuhtaisuus ja välttämättömyys

Esitykseen sisältyvät toimet ovat sellaisia, että niillä pyritään vankien ja henkilökunnan terveyden lisäksi varmistamaan myös turvallinen ja lainmukainen rangaistusten täytäntöönpano epidemian aikana. Tämän vuoksi ehdotettavien rajoitusten välttämättömyyttä ja oikeasuhtaisuutta arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota myös tähän näkökulmaan. Oikeusvaltiossa on huolehdittava siitä, että rangaistukset voidaan panna täytäntöön turvallisesti myös poikkeuksellisten olosuhteiden aikana.

Esityksen yhtenä tärkeänä tavoitteena on turvata vankien terveyden lisäksi myös heidän oikeuksiensa toteutumista epidemian aikana. Näitä turvaisivat muun muassa se, että rajoitusten tarpeellisuutta arvioisi useampi eri viranomainen, ja että rajoitukset voisivat olla voimassa vain rajoitetun ajan kerrallaan. Rajoitusten käyttöönotto olisi myös porrastettu tautitilanteen mukaan siten, että vankilan sisäiseen arkeen kohdistuville rajoituksille olisi asetettu korkeampi kynnys kuin poistumislupien ja tapaamisten rajoittamiselle. Rajoituspäätösten keskittäminen Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikölle turvaisi vankien yhdenmukaista kohtelua eri

vankiloissa. Ehdotetulla lailla turvattaisiin myös esimerkiksi se, että vangit voivat olla videoyhteyden välityksellä yhteydessä vankilan ulkopuolelle laajemmin, kun mitä voimassa oleva laki sallii. Vankien oikeuksia turvattaisiin myös siten, että rajoitusten ulkopuolelle olisi suljettu lapsen ja asiamiehen tapaamiset. Ehdotettu lainsäädäntö myös varmistaisi, että valvottuja tapaamisia ei voitaisi keskeyttää kokonaan, vaan niitä tulisi tautitilanteesta riippumatta jatkaa jossain muodossa.

Myös muissa maissa on vankiloissa ollut laajasti käytössä rajoituksia, jotka vastaavat pitkälti ehdotetun lain sisältöä. Perustuslain 7 §:n 3 momentin mukaan vapautensa menettäneen oikeudet on turvattava lailla. Tämän vuoksi on perusteltua, että laissa asetetaan selkeät edellytykset sille, millaisessa tilanteessa rajoituksia Suomessa voidaan käyttää, mikä taho arvion rajoitusten välttämättömyydestä tekee, minkä sisältöisiä rajoitukset voivat olla ja kuinka kauan ne voivat kerrallaan olla voimassa.

Esityksen valmistelu

Oikeusministeriö asetti 1.10.2020 työryhmän selvittämään säännöksiä, jotka koskevat viranomaisten toimivaltuuksia asettaa rajoituksia ja tehdä päätöksiä tartuntataudin torjumiseksi vankeusrangaistuksen ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanossa sekä tutkintavankeuden toimeenpanossa. Työryhmän jäseniksi nimettiin edustajat oikeusministeriöstä, sosiaali- ja terveysministeriöstä, Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksesta, Vankiterveydenhuollon yksiköstä sekä Rikosseuraamuslaitoksesta. Työryhmän ehdotuksesta saadun lausuntopalautteen perusteella valmistelua jatkettiin siten, että esitys koskee vain koronavirusepidemiaa ja ehdotettava sääntely olisi voimassa vain väliaikaisesti.

Ehdotetun lain voimassaolo

Lain olisi tarkoitus olla voimassa 31.10.2021 saakka. Ehdotettu voimassaoloaika perustuu siihen, että koronavirusepidemian kehittymistä ja päättymistä on vaikea ennakolta arvioida. Erilaisten virusmuunnosten ilmaantuminen on lisännyt epävarmuutta epidemian kehityksestä. Esityksessä ehdotetut säännökset edellyttävät aina viranomaispäätöstä, jonka edellytyksenä on pykälissä säädettyjen taudin leviämiseen liittyvien tunnuslukujen täyttyminen. Täten säännöksiä ei käytännössä voisi soveltaa, jos tautitilanne paranee kansallisesti tai alueellisesti, mutta ne olisivat uudelleen käyttöön otettavissa, jos tautitilanne taas pahenee. Säännökset myös mahdollistaisivat nopean reagoinnin yksittäisessä vankilassa, jos vankilan sisällä todettaisiin useita tartuntoja, vaikka yleinen yhteiskunnallinen tautitilanne olisikin jo kohentunut esimerkiksi rokotekattavuuden kautta.